

МІФ ПРО «ЗАНЕДБАНУ» УКРАЇНУ І «СИТИЙ» ЗАХІД ТА ЙОГО РАЗВІНЧАННЯ НА ПРИКЛАДІ НІМЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ

Романчук Л.А., Щитов Д.М., Мормуль М.Ф.

ВСТУП

У сучасному інформаційному просторі поширеним є уявлення про «відсталість» країн Східної Європи, зокрема України, на тлі «розвинутого» і «благополучного» Заходу. Така позиція активно формувалася (і продовжує формуватися) медіа, політичними наративами та соціокультурними стереотипами. Особливої популярності набула думка про абсолютну перевагу європейського стилю життя, зокрема в Німеччині, яка вважається взірцем добробуту, правового порядку та соціального захисту. Проте при глибшому аналізі окремих показників якості життя, побутових обмежень, соціальної політики та ступеня особистої свободи, це протиставлення виявляється не таким однозначним.

До нещодавнього часу в українців об'єктивно не було змоги перевірити поширені стереотипи та уявлення про життя за кордоном, оскільки можливість масового та тривалого перебування в інших країнах була суттєво обмежена. Проте, починаючи з кінця лютого 2022 року, у зв'язку зі вторгненням Російської Федерації на територію України, значна кількість громадян була змушена емігрувати. Це створило умови для набуття особистого досвіду проживання в країнах Європейського Союзу, що, у свою чергу, дозволило критично переосмислити і спростувати низку поширених міфів про західний рівень життя.

У роботі, на основі наукових досліджень і власного досвіду проживання в європейських країнах, ми представимо критерії, які впливають на умови проживання та перспективи розвитку добробуту людини. Після чого надамо аналіз цих критеріїв щодо України та Німеччини. Цей аналіз є актуальним у контексті можливого вступу нашої держави до Європейського Союзу та, відповідно, прийняття або відхилення певних економічних, правових, внутрішніх та інших європейських стандартів.

Розвитку та порівняльному аналізу рівня привабливості країн присвячено багато досліджень. Науковці зазвичай у числі ступенів

привабливості країн називають: рівень відкритості економіки¹; релевантні фактори, що входять до інтегрального показника загальної рейтингової оцінки²; зовнішні інформаційні впливи³ (додамо – також ступінь самореклами з боку держави); економіко-політичні та соціальні характеристики; інвестиційний клімат держави⁴. Іноді до цього списку додають: привабливість аутсорсингу⁵; індекс конкурентоспроможності⁶; індекс глобальної конкурентоспроможності⁷; рівень економічної свободи та індекс (ступінь) зовнішніх і внутрішніх загроз⁸ та інші.

Однак більшість вітчизняних досліджень акцентує увагу на міжнародних рейтингах, визнаючи низькі показники України у системах

¹ Глушач Ю. В. Рейтингування країн у глобальному економічному світі. *Бізнес-інформ*. 2018. № 9. С. 13–19. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rejtinguvannya-krayin-u-globalnomu-ekonomichnomu-sviti/viewer>.

² Кириченко К. І. Міжнародні рейтинги й індекси в системі оцінювання рівня соціальних, економічних і політичних трансформацій в Україні. *Управління розвитком*. 2017. № 1-2. С. 18-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2017_1-2_5.

³ Габро І. Міжнародні рейтинги та індекси у формуванні іміджу держави. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2024. № 8. С. 142-149. DOI: 10.26693/ahpsxxi2024.08.141. URL: https://www.researchgate.net/publication/381535236_Miznarodni_rejtingi_ta_indeksi_u_formuvanni_imidzu_derzavi

⁴ Кириченко К. І. Міжнародні рейтинги й індекси в системі оцінювання рівня соціальних, економічних і політичних трансформацій в Україні. *Управління розвитком*. 2017. № 1-2. С. 18-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2017_1-2_5; Матюшенко І. Ю., Глібоко С. В., Ханова О. В., Кудлай Є. А. Інвестиційний клімат країн ЄС та України в умовах реалізації «зеленої» економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. Т. 21, № 4. С. 19–36. DOI: [https://doi.org/10.57111/econ.21\(4\).2022.19-36](https://doi.org/10.57111/econ.21(4).2022.19-36); Славкова А., Колісник Д. Інвестиційна привабливість України: реалії в умовах війни та перспективи повосенної відбудови. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-138>; Якушко І. В. Рейтингові підходи до оцінювання інвестиційної привабливості національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. № 23, частина 2. С. 152–159. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_2_2019ua/31.pdf.

⁵ Щитов Д. М., Романчук Л. А., Мормуль М. Ф., Щитов О. А., Чупілко Т. А. Аутсорсинг ІТ-послуг в Україні. *Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія*. 2022. Том 55, № 3. С. 85–89. URL: <https://itce.vntu.edu.ua/index.php/itce/article/view/909>.

⁶ Габро І. Міжнародні рейтинги та індекси у формуванні іміджу держави...; Чалюк Ю. О. Індекси як критерії оцінки міжнародної соціально-економічної динаміки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. № 31. С. 138–145. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-31-21>.

⁷ Глушач Ю. В. Рейтингування країн у глобальному економічному світі...; Заяць О. І., Рошко С. М., Івашкович В. В. Імідж України в глобальному економічному просторі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2021. № 39. С. 63–67. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/39_2021ua/13.pdf.

⁸ Кіріліна М. Індекси та рейтинги як маркетинговий інструмент визначення конкурентоспроможності системи управління. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-69>.

оцінювання, запропонованих закордонними фахівцями в галузі економіки та політики⁹.

До того ж, ми не знайшли жодних досліджень, у яких би оцінювалася привабливість країн стосовно життя та можливості реалізування пересічних громадян.

1. Виникнення передумов проблеми та її формулювання

На нашу думку, основні причини викривлень при оцінюванні якості життя в різних країнах зосереджені в кількох ключових напрямках.

1. Надмірна абстракція при використанні порівняльних показників. У процесі міждержавного зіставлення часто застосовуються узагальнені індикатори, як-от рівень демократичності, ефективність судової системи, ступінь корумпованості органів влади, обсяг валового внутрішнього продукту тощо. Хоча ці параметри мають значення для політико-економічного аналізу, вони не завжди адекватно відображають реальні умови життя для більшості населення або впливають на ведення малого й середнього бізнесу. Більше того, зміст цих понять варіюється залежно від національного контексту, що ускладнює їхню інтерпретацію та порівняння.

2. Методологічна некоректність у підході до порівняння. Часто під час аналізу рівня життя вітчизняні експерти, політики чи громадські діячі порівнюють буденну реальність власної країни з ідеалізованим образом іншої держави, сформованим під час короткочасного перебування у статусі туриста, учасника міжнародної конференції, симпозіуму або делегації. Ось типовий опис такого проведення часу згідно уривку роману одного з письменників: «шість днів святкового закордонного галасу, ні до чого не зобов'язуючих прийомів, кондиціонованих кінозалів, коктейлів, дискусій, нічних шоу в кабаре з солодко-пахучою багряною напівтемрявою, оксамитовими диванами, блідими жіночими тілами на сцені, а вранці ретельне гоління, перегляди фільмів...». Такий «святковий» досвід, що є типовим для туристичного сприйняття, не відображає повсякденного життя в приймаючій країні. Це призводить до хибного уявлення про її соціальні та економічні реалії. Святковий (карнавальний) стан привабливий у будь-якій державі, у тому числі й у власній, але він, на відміну від буденного, короткочасний.

⁹ Габро І. Міжнародні рейтинги та індекси у формуванні іміджу держави...; Глушач Ю.В. Рейтингування країн у глобальному економічному світі...; Заяць О.І., Рошко С.М., Івашкович В.В. Імідж України в глобальному економічному просторі...; Кіріліна М. Індекси та рейтинги як маркетинговий інструмент визначення конкурентоспроможності системи управління...

Як влучно зауважено в іронічному висловлюванні: «головне – не плутати туризм з еміграцією».

3. Обмежене знання реальних умов життя за кордоном. Значна частина уявлень про рівень життя в західних країнах формується на підставі рекламних, медійних або візуально привабливих образів (зокрема, асортименту продукції в супермаркетах), які лише частково відповідають дійсності. Наприклад, широке різноманіття товарів не гарантує їхньої якості або смакових характеристик. До 2022 року лише жителі окремих країн, зокрема Німеччини, могли критично оцінити, що значна частина продуктової лінійки (наприклад, м'ясні вироби, молочна продукція, хліб) відзначається стандартизованим або недостатньо виразним смаком. У порівнянні, українська гастрономічна культура вирізняється більшою смаковою насиченістю та розмаїттям.

4. Схильність до підміни ключових показників якості життя другорядними ознаками. Часто привабливість країни оцінюється за поверхневими або символічними параметрами – такими як можливість подорожувати Європою, естетична привабливість архітектури, доступ до преміального споживання (наприклад, відпочинок у Парижі або Куршевелі). Проте ці фактори мають обмежене значення в довготривалій перспективі. Звичайно, чистота вулиць і краса будівель важливі, але, по суті, це глянecь, який можна досить оперативно реалізувати через низку дій (див. табл. 10). Реальний добробут базується на таких критеріях, як професійна реалізація, наявність житла і стабільного доходу, стан здоров'я, добробут родини, соціальна захищеність та перспективи розвитку.

5. Соціокультурна міфологізація західної моделі успіху. У масовій свідомості пострадянських суспільств тривалий час культивувався наратив, згідно з яким справжнє щастя та успіх можливі лише в умовах західного способу життя, у містах, які «такі привабливі, чарівні здалеку і такі звичайні поблизу». І достатньо лише порвати пута з власною країною та виїхати за кордон на постійне місце перебування, як всі мрії здійсняться. Цей образ формувався під впливом засобів масової інформації, кінематографу, літератури та інших каналів культурного впливу, за відсутності можливості для громадян СРСР безпосередньо ознайомитися з повсякденним життям у країнах із ринковою економікою. Така ідеалізація призводила до необґрунтованих очікувань і глибокого розчарування після еміграції або безпосереднього зіткнення з реаліями життя в розвинених країнах.

Базуючись на багатокритеріальному аналізі умов проживання в будь-яких країнах та розробленій системі показників якості життя, ми переглянемо міф про значну перевагу Німеччини над Україною

в контексті якості життя, що склався в результаті однобічного висвітлення окремих аспектів реальності, ігнорування локальних переваг України та стереотипного мислення, не підкріпленого глибоким аналітичним підходом. Для цього здійснимо 5 послідовних кроків:

- 1) зберемо і систематизуємо дані щодо реальних показників якості життя в Україні та Німеччині;
- 2) розробимо шкалу критеріїв порівняння;
- 3) проаналізуємо соціальні, побутові, екологічні, правові та економічні параметри обох країн;
- 4) проведемо експертне оцінювання суб'єктивної задоволеності життям;
- 5) обґрунтуємо необхідність перегляду стереотипного мислення щодо привабливості еміграції на Захід.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що уперше здійснено спробу системного й формалізованого порівняльного аналізу України та Німеччини на основі багатокритеріальної шкали життєвої привабливості, що враховує не лише матеріальні, а й правові, екологічні, психологічні та культурні аспекти. Запропоновану практичну модель експертного оцінювання на основі багатокритеріального методу можна застосовувати для інших країн.

2. Спростування напрямків створення міфу про «ситий» Захід

Почнемо з викривлень 3 і 5 щодо рекламування «солодкого життя» на Заході.

У масовій культурі, зокрема в кінематографі 1990-х років, широко репрезентується типова сюжетна лінія, в якій персонаж, що емігрував до Західної Європи або Північної Америки, повертається на батьківщину через кілька років у статусі успішного підприємця. Цей наратив формує у глядача уявлення про легкість соціального та економічного зростання за межами пострадянського простору. Такі фільми, як «Ти у мене одна» та «Все буде гарно», демонструють поширену в суспільстві уяву про можливість швидкого збагачення завдяки західному досвіду. Подібну ідеалізацію Заходу відображають і літературні тексти. Так, приміром, описуючи туристичну подорож до Італії у лавах групи художників наприкінці 1970-х – початку 1980-х років, вустами героїні авторка однієї повісті дістає такого висновку: «Її і на думку не спадало ... що жити можна не в муніципальному багатопверховому будинку, в якому на Заході живуть арабські злидні, а мати свій будинок. І навіть два». Акцентується захоплення зовнішніми ознаками добробуту: каналами, архітектурою, гастрономією, естетикою міського середовища тощо. При цьому глибше занурення в соціальну структуру, економічні труднощі

або проблеми місцевого населення часто відсутні. На цій основі формується поверхове уявлення: раз умови виглядають привабливо, то й життя мешканців є безтурботним і заможним. Однак подібна уява не відповідає дійсності. У більшості країн Західної Європи – Німеччині, Австрії, Франції, Швейцарії, Норвегії, Швеції, Данії тощо – типовим є проживання більшості корінного населення у багатоквартирних будинках на умовах оренди, нерідко з високою вартістю проживання. Власне житло мають переважно особи з дуже високим рівнем доходу. Після досягнення пенсійного віку (67 років) особи часто переїжджають у малогабаритне соціальне житло, оскільки ринкова оренда стає фінансово недоступною. Особи з низьким соціальним статусом проживають у тимчасовому соціальному житлі до моменту працевлаштування.

Іммігрантське населення стикається з додатковими бар'єрами: зокрема, незважаючи на формальне право на викладацьку діяльність, його реалізація передбачає складну та тривалу процедуру визнання кваліфікацій. Найчастіше іммігранти займають низькооплачувані позиції (до 2000 євро), або ж, опанувавши мову, працевлаштовуються у сфері обслуговування, зокрема в приватних домогосподарствах чи закладах догляду за людьми похилого віку, які в Німеччині мають значну чисельність.

Таким чином, популярні уявлення про «легке життя» на Заході значною мірою є результатом стереотипізації, що не враховує реалій соціальної структури, економічної стратифікації та викликів інтеграції.

На нашу думку, розгляд іммігрантського успіху в контексті зарубіжного середовища передбачає наявність одного з трьох сприятливих чинників.

По-перше, висока ймовірність соціально-економічної мобільності спостерігається в періоди активного державного або територіального формування, що історично підтверджується прикладом масової еміграції до Північної Америки у XVI–XVII століттях.

По-друге, істотним чинником успіху є запрошення на роботу або державну службу за винятково вигідними умовами, що передбачає попередній відбір, гарантії зайнятості та належний соціальний пакет.

І, по-третє, інтеграційні можливості іммігранта суттєво зростають у випадку шлюбу з економічно забезпеченим представником корінного населення, що забезпечує не лише соціальний капітал, а й спрощений доступ до ресурсів та інституцій приймаючого суспільства.

А тепер перейдемо до спростування викривлень 1 та 2. Ось, приміром, як зазвичай вітчизняні науковці оцінюють країни за ступенем привабливості е-комерції (табл. 1).

Таблиця 1

**Загальноприйнята система порівняння привабливості
е-комерції країн та окремих регіонів¹⁰**

№ з/п	Критерії	Коментар
1	Рівень цифрової інфраструктури	Оцінка доступності широкосмугового Інтернету, мобільного зв'язку, швидкості передачі даних та покриття мереж. Частка населення, що має стабільний доступ до Інтернету – як у міських, так і в сільських регіонах. Володіння користувачів навичками онлайн-покупок
2	Поширення цифрових платіжних систем	Наявність платіжних платформ, мобільного банкінгу, рівень безготівкових операцій у споживачів та бізнесу
3	Розвиненість логістичної інфраструктури	Доступність служб доставки, ефективність поштових сервісів, митного оформлення та транспортування
4	Довіра до онлайн-торгівлі	Рівень безпеки транзакцій, наявність механізмів захисту покупця, репутація платформи, довіра до продавців та брендів
5	Рівень законодавчого регулювання	Наявність нормативно-правової бази у сфері е-комерції, захисту прав споживачів, персональних даних і кібербезпеки
6	Інтеграція з міжнародними торговельними платформами	Можливість місцевих підприємств працювати через Amazon, eBay, Etsy, Alibaba, Shopify тощо
7	Рівень конкуренції на ринку e-commerce	Кількість активних учасників ринку, наявність великих платформ, стартапів, маркетплейсів, інноваційних бізнес-моделей
8	Доступність фінансування для цифрових підприємств	Рівень підтримки малого та середнього бізнесу, стартапів – через гранти, венчурний капітал, банківські продукти
9	Податкова політика у сфері e-commerce	Сприятливість податкового режиму для інтернет-торгівлі, прозорість та цифровізація фіскального обліку.
10	Споживча культура та поведінка	Рівень онлайн-активності користувачів, схильність до онлайн-шопінгу, популярність e-commerce серед населення
11	Кібербезпека	Рівень загроз в інформаційному середовищі, заходи з протидії шахрайству, захист даних користувачів і підприємств

На основі власних спостережень і аналітичних висновків експертів нами сформовано альтернативну систему критеріїв, що охоплює містобудівні, економічні, природні, соціальні та правові показники.

¹⁰ Складено за опитуванням науковців, викладачів дисципліни «Електронна комерція» різних вузів України, що не мали практичного досвіду роботи за кордоном (а іноді і вітчизняного) у цій сфері.

Зазначені індикатори покликані комплексно відображати рівень якості та комфорту життя, а також – у дотичному вимірі – умови для ведення електронної комерції як складової сучасної життєдіяльності. В альтернативну систему увійшли лише показники 1, 3, 9 з таблиці 1 – їм відповідають критерії 8, 9, 7 з таблиці 2 (останні показники табл. 1 є другорядними порівнянню з іншими із табл. 2)¹¹.

Особливість доповненого та удосконаленого варіанту рейтингової системи полягає в акценті на пріоритетності не загально визначених, але розпливчастих критеріїв, а чітко визначених і вимірюваних показників – таких як рівень доходів і збитків, доступність та якість медичних послуг, забезпеченість власним житлом або реальна можливість його придбання, ступінь реалізації громадянських свобод тощо (табл. 2).

Таблиця 2

Система критеріїв оцінки якості життя

№	Критерії	Пояснення
1	2	3
Містобудівні критерії		
1	Рівень зручності інфраструктури	Близькість магазинів, поліклінік, дитячих садків і шкіл у кожному районі міста суттєво скорочує час, потрібний на щоденні потреби, що, безумовно, впливає на настрій, вільний час та працездатність.
2	Медичне обслуговування	Доступність, швидкість, близькість і вартість медичних послуг, як і доступність будь-яких ліків в аптеках однаково впливають на життя людини і, відповідно, на її працездатність.
3	Житло	Ціна оренди житла значно збільшує витрати на проживання.
4	Екологія	Якість повітря, чистота довкілля та ступінь озеленіння міського простору мають значущий вплив на фізичне здоров'я, психологічний комфорт і настрої людини.
5	Якість та безпека автодоріг	Стан автомобільних і пішохідних доріг є критичним фактором, що визначає безпеку, мобільність населення, а також рівень фізичного навантаження та ризику для здоров'я.
Економічні критерії		
6	Бізнес	Наявність невеликих пунктів обслуговування, таких як ремонтні або прокатні майстерні, полегшує і скорочує витрати на проживання (ремонт ноутбуків, телефонів, гаджетів, холодильників, тощо).
7	Податки та штрафи	Великі податки й адміністративні штрафи мають відчутний вплив на скорочення реальних доходів громадян.

¹¹ Романчук Л. А., Щитов Д. М., Мормуль М. Ф. Рейтингова система критеріїв привабливості країн (на прикладі Німеччини та України): порівняльний аналіз. *Modern aspects of science*. Česká republika: “Наукові перспективи”. 2024. Т. 43. С. 68-97. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-43.pdf>.

Закінчення таблиці 2

1	2	3
8	Якість Інтернету	У наш час доступність і якість інтернет-з'єднання істотно впливають на щоденну буденність людини, охоплюючи сферу комунікації, праці, освіти та відпочинку.
9	Ступінь розвиненості та швидкості доставки	У сучасних умовах швидка та гарантована доставка харчів і товарів відіграє неабияку роль у забезпеченні комфорту повсякденного життя, що особливо відчувається під час епідемій (наприклад, Ковід), власного захворювання чи воєнних дій.
Природні фактори		
10	Кліматичні умови	Кліматичні показники, зокрема середньорічна температура та рівень опадів, значною мірою впливають на психологічний комфорт, фізичне самопочуття людини та її працездатність.
11	Ландшафт	Ландшафт виступає чинником, що одночасно формує умови для господарської діяльності, визначаючи можливості землекористування та розвитку інфраструктури, та впливає на емоційне благополуччя людини через естетичне сприйняття простору
12	Тепле море	Тепле море є важливим мультифункціональним ресурсом, що водночас забезпечує економічні переваги – туризм, морська торгівля, рибальство – та сприяє фізичному й емоційному добробуту завдяки своїм рекреаційним та естетичним властивостям.
Соціальні критерії		
13	Розмір споживчого кошика	Споживчий кошик відображає співвідношення між рівнем заробітної плати та витратами на основні продукти, слугуючи індикатором добробуту країни. Втім, його розмір не гарантує доступності такого рівня споживання для всіх верств населення.
14	Соціальна допомога	Соціальна допомога слугує запобіжником, що не дає людині, яка потрапила у скрутне становище, – безробітній, багатодітній, особі з інвалідністю чи біженцю – опуститися на соціальне дно.
15	Безпека життя	Життєва безпека включає не тільки захист від прямих фізичних загроз, але й забезпечення належного рівня охорони здоров'я, адже її відсутність або погана доступність становить не менш серйозну небезпеку для добробуту людини
Правові чинники		
16	Кількість громадянських свобод та прав	Рівень та кількість побутових свобод безпосередньо корелює з якістю життя та ступенем особистого комфорту у сфері дозвілля.
17	Право на інформацію	Право на доступ до інформації забезпечує реалізацію базової пізнавальної потреби людини, в якій інтерес до навколишнього світу гармонійно поєднується з прагматичним підходом до життя та прийняття рішень.

Запропоновані вище критерії відзначаються конкретністю, більшою об'єктивністю та зниженою залежністю від суб'єктивних оцінок респондентів. У переважній більшості випадків ці показники допускають якісний опис, а окремі з них – також кількісне вимірювання.

Далі здійснимо якісну оцінку запропонованих показників для Німеччини та України (табл. 3–7).

Таблиця 3

Зіставлення стандартів повсякденного життя України та Німеччини (містобудівні критерії)

Індикатор		Україна
1	2	3
Інфраструктура	Недоліки: 1) відсутність чіткої прив'язки житлових районів до інфраструктурних об'єктів (магазинів, лікарень, шкіл, сервісів); 2) як наслідок – повсякденні заклади часто розташовані далеко один від одного та від місць проживання, що ускладнює доступ до базових послуг і змушує витратити більше часу, зусиль і коштів на задоволення щоденних потреб. Переваги: 1) ця проблема менш характерна для малих і середніх міст, де інфраструктура зазвичай компактніша, а доступ до основних сервісів зручніший.	Переваги: 1) відповідно до чинних архітектурних норм і законодавчих вимог, об'єкти з високим рівнем відвідуваності – такі як магазини, дитячі садки, школи, аптеки, поліклініки та транспортні вузли – мають розташовуватися в межах пішої доступності від кожного житлового будинку. У разі відсутності таких об'єктів у безпосередній близькості, забудовник зобов'язаний включити їх до проекту забудови. Інакше проект не буде погоджено та допущено до реалізації; 2) відвідування будь-якого об'єкту займає мало часу (див. табл. 7).
Медичне обслуговування	Переваги: 1) високий рівень медичних практик. Якість лікування, особливо в галузі хірургії та стаціонарної допомоги, загалом відповідає сучасним світовим стандартам і є однією з найсильніших сторін системи охорони здоров'я. Недоліки: 1) довгий термін очікування. Через навантаження на систему соціального страхування пацієнти часто змушені чекати на прийом до спеціаліста від 6 місяців до року; 2) висока вартість приватних послуг. Консультація приватного лікаря може коштувати близько 200 євро, що робить її недоступною для багатьох без додаткового страхування;	Переваги: 1) доступність у короткий термін. Завдяки страховим програмам чи вільному запису, пацієнт може отримати консультацію спеціаліста вже протягом 1–3 днів; 2) лояльна система відпуску ліків. Більшість препаратів доступні без рецепта, що забезпечує людині більшу автономію у вирішенні незначних проблем зі здоров'ям – для багатьох це є складовою особистої свободи; 3) низька вартість послуг. Середня вартість прийому у приватного лікаря становить 400–600 грн (10–15 євро), що значно нижче, ніж у більшості країн ЄС, зокрема в Німеччині.

Продовження таблиці 3

1	2	3
	2) обмежений доступ до ліків. Більшість медикаментів продаються виключно за рецептом, навіть у випадках легких захворювань, що обмежує можливості самолікування; 3) відсутність домашніх візитів лікарів. Сімейні лікарі не практикують візити додому, навіть за потреби, що створює труднощі для маломобільних пацієнтів або літніх людей.	Недоліки: 1) незавершеність медичної реформи. У системі охорони здоров'я зберігається чимало прогалин, зокрема неузгодженість фінансування, обмеженість електронної системи, проблеми з кваліфікацією кадрів у державному секторі; 2) скорочення мережі установ. В останні роки спостерігається зменшення кількості поліклінік, реабілітаційних центрів та обсягу надаваних ними послуг, що знижує доступність допомоги в окремих регіонах.
Житло	За даними Євростату, у 2023 році домовласників становили 49 % (за іншими оцінками 43 %) ¹² . Вартість, приміром, оренди трикімнатної квартири з суміщеною кухнею у великих містах становить 1500-2000 євро на місяць при середньому доході 2665 євро.	За відсотком власників житла (95 %) Україна займає лідируючу позицію серед європейських країн ¹³ . Ціни на оренду квартир у великих містах коливаються в межах 15–30 тис. грн (300–600 євро) при середньому доході 22500 грн або 516 євро. Проте орендарів значно менше.
Екологія	Переваги: 1) чисте повітря. Завдяки перенесенню промислових підприємств до країн Глобального Півдня, смог практично відсутній навіть у великих містах; 2) охайність і стан забудови. Гарний стан житлових будинків є результатом чітко регламентованої системи відповідальності, яка покладається не на державу, а на власників будівель. Згідно з німецьким законодавством, саме власник нерухомості зобов'язаний утримувати її у належному технічному й естетичному стані. Держава лише встановлює норми й правила, дотримання яких перевіряють відповідні муніципальні служби. За недотримання вимог накладаються штрафи, що стимулює мешканців самостійно піклуватися	Переваги: 1) поліпшення якості повітря. Через зупинку роботи значної частини промисловості з 2022 року, рівень забруднення повітря в багатьох містах помітно зменшився; 2) висока частка степів та сільськогосподарських угідь. Степи та поля займають близько 48 % території країни, що забезпечує природну вентиляцію, біорізноманіття та відкрите середовище; 3) Україна має 1,84 % території, покритої парками (11116 км ²), що більше за німецькі 0,6 %. Недоліки: 1) недосконала система утримання житлових будинків і благоустрою. Обслуговування будинків покладено на ЖЕКи/ЖЕО, які часто не забезпечують належного рівня утримання.

¹² Романчук Л. А., Щитов Д. М., Мормуль М. Ф. Рейтингова система критеріїв привабливості країн (на прикладі Німеччини та України): порівняльний аналіз... С. 75.

¹³ Власне житло: більшість українців живуть на своїх квадратних метрах (інфографіка). URL: <https://news.finance.ua/ru/news/-/480368/sobstvennoe-zhile-bolshinstvo-ukraintsev-zhivut-na-svoih-kvadratnyh-metrakh-infografika>.

Закінчення таблиці 3

1	2	3
	про своє житло. Тому навіть у невеликих містах і селищах майже не зустрічаються обшарпані фасади, занедбані балкони чи порушення архітектурної гармонії; 3) ефективна система утилізації сміття. Сміттєві контейнери (для харчових відходів, паперу та загального сміття) є приватною власністю домогосподарств або кооперативів. Громадяни відповідають за їхнє сортування та вчасне вивезення. Помилки у сортуванні караються штрафами; 4) використання альтернативної енергетики. Недоліки: 1) екологічна ціна ВДЕ (відновлювані джерела енергії). Вітрові та сонячні електростанції хоч і безпечніші в енергетичному плані, проте займають великі площі та мають негативний вплив на ландшафт і середовище проживання тварин.	Відсутність персональної відповідальності мешканців – поширена проблема; 2) недостатня система сортування відходів. У багатьох містах немає повноцінної роздільної системи збору сміття, а законодавство щодо поводження з відходами не завжди виконується. Отже, Україна має природні переваги – більшу площу степів і парків, чистіші річки, але потребує модернізації інфраструктури, посилення контролю за сміттям та відповідальності мешканців за стан навколишнього середовища.
Якість та безпека автодоріг	Переваги: 1) гарний стан авто- та пішохідних доріг (за невеликими винятками); 2) численні спеціальні зони відпочинку вздовж автобанів для водіїв з сортирами (не завжди), місцями для харчування; 3) чітко виділені рожеві доріжки для проїзду велосипедистів та турнікети біля магазинів та громадських закладів, на зупинках транспорту. Недоліки: 1) відсутність місць для зупинки транспортних засобів на другорядних міжміських дорогах, через що водіям доводиться їхати 2-3 години без можливості навіть налаштувати навігаційну систему; 2) уздовж великих трас замало готелів та кав'ярень (в основному закусочні при автозаправках); 3) глибокі кювети обабіч автобанів та вузьких міжміських доріг час від часу спричиняють аварії.	Переваги: 1) прийнятний стан основних автодоріг (крім деяких другорядних); 2) на міжміських і міжнародних трасах зупинитися можна практично будь-де; 3) уздовж автобанів на заправках багато кав'ярень, закусочних, готелів з ресторанами; 4) другорядні дороги є більш безпечними, оскільки мають більшу ширину порівняно з типовими європейськими дорогами та не мають канав, що знижує ризик аварій. Недоліки: 1) відсутність офіційних паркувальних зон для автотранспорту та водіїв, такі зони часто створюються стихійно без жодного благоустрою; 2) пішохідні доріжки, особливо в невеликих містах або на другорядних вулицях, на відміну від Німеччини, знаходяться в поганому стані; 3) немає доріжок та турнікетів для велосипедистів.

Таблиця 4

**Зіставлення стандартів повсякденного життя України
та Німеччини (економічні критерії)**

Індикатор		Україна
Бізнес	Малий і середній бізнес складає 46,7% ВВП ¹⁴ . Проте питома вага малого підприємництва дуже незначна, що відчувається на відсутності або дуже слабкому розвитку дрібної роздрібно торгівлі та ремонтних послуг (від одягу, взуття до побутової та електронної техніки).	Малий і середній бізнес у сукупності створює 50–70% ВВП. Малі підприємства становлять близько 16% ВВП ¹⁵ . Про це свідчить велика кількість майстерень, автоточок, точок всіякого ремонту, а також різного розміру кав'ярень, заправок та придорожніх готелів, тощо.
Податки та штрафи	Податки на підприємницьку діяльність включають: корпоративний податок – до 15 %, дивіденди (до 25 %); ПДВ (до 19 %) ¹⁶ . Разом до 54 %. А багато штрафів, крім великого розміру, є прогресуючими, тобто суттєво збільшуються при перевищенні встановленого терміну сплати (приміром, штраф за кожен день евакуйованого транспортного засобу складає 500 євро. Залежно від цього загальна сума штрафу залежить від того, коли власник забере авто).	Податок на підприємницьку діяльність складається з єдиного податку в розмірі 302,8 грн (тобто не більше 10% мінімальної заробітної плати для працюючих фізичних осіб). Тому започаткувати і розвивати бізнес (в тому числі електронну комерцію) тут набагато простіше.
Якість Інтернету	Відставання в якості та швидкості мобільної мережі та Інтернету стає перешкодою для багатьох онлайн-процедур та банківських транзакцій, що ускладнює життя ¹⁷ .	Інтернет охоплює більше міст і є швидшим, а банківські послуги більше розвинені та набагато різноманітніші.
Ступінь розвиненості та швидкості доставки	Поштова служба значно повільніша за українську. Через це та інші чинники доставка товарів чи продуктів відбувається набагато повільніше порівняно з Україною, та не завжди є якісною та надійною.	Укрпошта та Нова пошта працюють набагато швидше за німецьку. До того ж, Україна, на відміну від Німеччини, є членом міжнародної служби експрес-доставки EMS.

¹⁴ Форми ведення бізнесу в Німеччині у 2024 році. URL: <https://europortal.biz.ua/evropa/nimechchyna/biznes/formy-oformleniya-fyrm-u-hermanyi.html>

¹⁵ Михайленко Д. Сучасні тенденції розвитку малого підприємництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3694/3624>.

¹⁶ Куровцева Н. Податки в Німеччині, 2024. URL: <https://www.monito.com/uk/wiki/podatky-v-nimechchyni>.

¹⁷ Романчук Л. А., Щитов Д. М., Мормуль М. Ф. Рейтингова система критеріїв привабливості країн... С. 78.

Таблиця 5

**Зіставлення стандартів повсякденного життя України
та Німеччини (природні фактори)**

Індикатор		Україна
Кліматичні умови	У цілому у Німеччині холодніше. Хоча в більшості федеральних земель панує помірний клімат, в центральних і північних регіонах через близькість Балтійського (або Східного) і Північного морів постійно дощить ¹⁸ .	В Україні помірно континентальний клімат відзначається більшою сухістю, тому кількість опадів суттєво менша ¹⁹ .
Ландшафт	Територія Німеччини поділяється на 5 ландшафтних зон: 1) Північнонімецька низовина – рівнинна територія з численними річками та озерами; 2) Середньогірський поріг – зона переходу до більш горбистої місцевості з невисокими горами та долинами; 3) Південно-західно-німецьке середньогір'я з геологічною основою складчастого типу; 4) Південно-німецьке передальпійське плоскогір'я – височинна рівнина, що поступово піднімається у бік Альп; 5) Баварські Альпи – високогірна частина, що формує південний природний рубіж країни. Ліси займають 31,7 % території (11,3 млн га), що є значним показником. Хоча площа парків становить лише 0,6 %, озеленення в міських просторах добре організоване.	Ландшафти, завдяки великій площі країни, відзначаються значним різноманіттям. Серед них: рівнинні ландшафти (стеги та лісостеги у центральній, південній та східній частині країни), лісові (широколистяні та змішані ліси, лугові та болотисті ділянки на півночі (Полісся) та частково заході), гірські (Карпати, Крим), приморські (узбережжя Чорного й Азовського морів, частково окуповані російськими військами), антропогенно змінені ландшафти (міські території, сільськогосподарські угіддя, промислові зони). У цілому 70 % поверхні займають низовини, 25 % – височини і 5 % – гори. Ліси охоплюють лише 17,2 % території (10,5 млн га), що менше, ніж у Німеччині ²⁰ .
Тепле море	Північні узбережжя Німеччини межують із прохолодними Балтійським і Північним морями.	Південна частина України омивається Чорним та Азовським морями з м'яким кліматом, що сприяє рекреації. За цим критерієм Україна має суттєво вищу привабливість.

¹⁸ Україна та Німеччина: короткий статистичний збірник. Київ : Державний комітет статистики України; Федеральне статистичне управління Німеччини, 2000. 40 с.

¹⁹ Клімат України / За ред. В. М. Ліпінського, В. А. Дячука, В. М. Бабіченко. Київ : Вид-во Раєвського, 2003. 343 с.

²⁰ Яворський Б. І., Карабінюк М. М. Ландшафтознавство: практичний курс. Львів – Ужгород, 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/365791541_Landsaftoznavstvo_Prakticnij_kurs_Posibnik_Poperednij_rukopis.

Таблиця 6

Зіставлення стандартів повсякденного життя України та Німеччини (соціальні критерії)

Індикатор		Україна
Розмір споживчого кошика	Середній споживчий кошик із 650 найменувань у 2024 році коштував від 2000 до 3500 євро залежно від міста, де живе людина ²¹ . Але: біженці, які отримують 570 євро, безробітні, яким сплачують соціального у 400 євро, пенсіонери з пенсіями від 300 до 563 євро не можуть дозволити собі середнього кошика.	Продуктовий кошик 2024 року вартістю 3028 грн містив близько 400 товарів і послуг ²² . Але це свідчить не про те, що люди бідніші, а що життя набагато дешевше (в ціновому плані, а не по суті).
Соціальна допомога	Ґрунтується на принципах соціальної держави та всеохоплюючого страхування. Має складну, добре структуровану систему соціального захисту, що охоплює практично всі верстви населення.	Менш розвинена, частково реформована, із сильним впливом бюджетної політики та політичної ситуації. Принцип адресності поступово запроваджується, але з обмеженим охопленням (див. табл. 8).
Безпека життя	Вважається, що в Німеччині безпека найвища у ЄС для проживання та відвідування будь-яких місць. Її забезпечують поліцейські (кількість яких дуже велика), а також штрафи та постійне реагування пересічних мешканців на будь-які негаразди чи підозри у поведінці сусідів. Однак існують певні проблеми щодо безпеки здоров'я (а отже, в окремих випадках і життя): так, відсутнє надання лікарських послуг хворим (у тому числі і дітям) на дому, «швидка допомога» виїжджає тільки до вмираючих, до лікаря через запис можна потрапити лише через кілька місяців, тощо.	В Україні цей критерій слід розглядати у мирний період та у воєнні часи (2022–2025 роки). У першому випадку норма (ступінь) безпеки життя практично не відрізнялася від європейської (ті ж самі права, обов'язки, покарання), хіба що штрафів значно менше. Щодо безпеки здоров'я, то з цим в Україні суттєво краще: і лікар ходить до хворих додому, і потрапити до нього через запис можна за два-три дні, і «швидка допомога» виїжджає за викликом. У воєнні часи безпека життя значно нижча через: а) загрозу потрапити під удар ракети чи дрона, або роботу ППО (стосується всіх); б) ймовірність бути мобілізованим (стосується військовозобов'язаних); в) загрозу погіршити становище через переселення в інші країни (стосується всіх).

²¹ Степанова Т. Ціни на продукти: скільки коштує купитися до свят в Україні, Польщі та Німеччині. *РБК-Україна*. 2024. 03 грудня. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/tsini-produkti-skilli-koshtue-skupitis-svyat-1733235593.html>.

²² Споживчий кошик українця – 2024. URL: <https://www.buhoblik.org.ua/kadry-zarplata/vyplaty-kompensaczii-soczialnaya-zashhita/3363-spozivchij-koshik.html>.

Таблиця 7

**Зіставлення стандартів повсякденного життя України
та Німеччини (правові чинники)**

Індикатор		Україна
Кількість громадянських свобод та прав	Існують такі обмеження: а) за розмірами (досить малими) дачних будиночків, до яких не підведено водопостачання та електрику, бо вони призначені лише для денного відпочинку; б) за ночівлю в них передбачено штраф – до кількох тисяч євро або розторгнення договору оренди (§ 3 Федерального закону про садівництво); в) на установку супутникових антен, кондиціонерів, скління балконів (Законодавство про житло (Mietrecht), принцип «Nachbarrecht» – право сусідів). За порушення – штрафи з ліквідування наслідків; г) обмеження на посадку плодових дерев чи городів на приватних подвір'ях – прийнято висаджувати лише декоративні рослини та трав'яне покриття (газон). Прямой заборони немає, але естетичні та культурні норми, а також соціальний осуд часто сильніші за закон. А ось продаж власної продукції без реєстрації фермера чи підприємця вже відверто вважається незаконним, якщо річний дохід з продажу перевищує 410 євро (!). Переваги: 1) гарний вигляд вулиць; 2) відсутність конкуренції для великих компаній.	Переваги. В Україні немає подібних обмежень. Це означає: 1) дачні будинки можуть будуватися будь-якої площі та поверховості (згідно затвердженого проекту); 2) в них можна залишитися на ночівлю і навіть жити там постійно; 3) можна встановлювати супутникові антени та кондиціонери будь-де; 4) можна склити лоджії та балкони; 5) на присадибних ділянках можна вирощувати все, що забажає власник, за винятком наркотичних або галюциногенних рослин. Тобто, якщо в Україні звикли до свободи в городництві, то у Німеччині, як кажуть, доводиться «маскувати буряк під троянду».
Право на інформацію	Недоліки: 1) існують обмеження на повідомлення у ЗМІ про негативні події в країні, такі як пожежі, вбивства, аварії, страйки та ін. (жорстке дотримання прес-кодексу та редакційна цензура (Selbstzensur)); 2) за зйомку пожеж, наслідків вибухів, ДТП та інших надзвичайних подій, а також розташування цих фото у соціальних мережах. Ці дії вважаються кримінальними правопорушеннями згідно з §201a Кримінального кодексу (штраф до 1000 євро або позбавлення волі строком до 2 років). Переваги: 1) зберігається позитивний імідж держави; 2) вербування незгодних з політикою держави майже неможливе (завдяки великим штрафам).	В Україні немає подібних обмежень. Переваги: 1) більше свободи слова (за винятком воєнної тематики); 2) більш правдивої інформації у ЗМІ. Недоліки: 1) можливість виникнення завербованих іноземними службами агентів; 2) постійно, через різного роду обговорення у соцмережах чи на каналах, а також негативні новини, псується імідж країни.

Як бачимо, за фасадом «вихованого європейського суспільства» часто стоїть не стільки внутрішня культура, скільки страх перед санкціями – фінансовими, юридичними, соціальними: не сплатив вчасно податок – штраф, вивісив у себе щось «не за нормами забудовника» – штраф, полив квіти не в той час – попередження, сфотографував аварію на телефон – кримінальна стаття, сказав щось «не так» у соцмережах – бан, репутаційна атака, іноді навіть розслідування. Таку систему з повним правом можна назвати «дресурою через покарання». Або, як влучно підмічають деякі мислителі, «керованою ліберальною стабільністю» з інструкцією «не виділяйся». Ось кілька прикладів, як працює цей принцип.

Щодо вирощування овочів і фруктів, формальної заборони в німецькому законодавстві немає. Однак на практиці ситуація виглядає інакше. Якщо хтось, попри соціальний тиск і упередження (на кшталт «так не прийнято» або «це ознака бідності»), все ж вирішить зайнятися садівництвом чи городництвом на власній присадибній ділянці, це може привернути увагу різних контролюючих органів. Починаються регулярні перевірки: чи не використовуються заборонені хімічні або біологічні засоби (за що передбачені великі штрафи), чи не перевищено допустимий обсяг врожаю, чи відповідає діяльність екологічним та санітарним нормам і таке інше. Такі інспекції можуть відбуватися щотижня, що створює постійний тиск і відчуття втручання в особисте життя. Тобто, хоча формально дозволено, фактично – створені умови, за яких реалізувати це право майже неможливо.

Аналогічний принцип діє і в сфері ЗМІ. Хоча в німецькому законодавстві не існує прямої цензури, подібної до тієї, що існувала у Радянському Союзі, є інші, непрямі механізми впливу. У разі, якщо медіа висвітлюють події в негативному світлі, вони можуть зіштовхнутися зі скаргами з боку постраждалих, судовими позовами, фінансовими штрафами, позбавленням грантів і премій. Усе це може призвести до банкрутства редакції. Тому жодне ЗМІ не ризикує публікувати контрверсійну інформацію. Інакше кажучи, методи інші – а ефект той самий: обмеження свободи слова.

Наостанок аналізу показників якості життя виокремимо та деталізуємо інфраструктурну складову, оскільки вона дуже важлива для оцінки привабливості країн (табл. 8), та соціальні допомоги, оскільки вони важливі для підтримки тих, хто потрапив у скрутне становище (а їх кількість в Україні з 2022 року постійно зростає) (табл. 9).

Таблиця 8

Порівняльний інфраструктурний аналіз: Німеччина та Україна

Критерій	Німеччина	Україна
Прив'язка інфраструктури до житла	Часто відсутня. Житлові райони не завжди інтегровані з інфраструктурними об'єктами.	Законодавчо передбачено розміщення важливих об'єктів у межах пішої доступності.
Розміщення повсякденних сервісів	Заклади (магазини, аптеки, школи тощо) можуть бути розкидані й віддалені.	Базові об'єкти повинні бути передбачені в межах кварталу/району.
Час і зусилля на щоденні потреби	Потребують більше часу, витрат на транспорт, особливо в передмістях.	Мінімізуються завдяки нормативам, орієнтованим на комфорт пішохода.
Регуляція з боку держави	Менш централізована; планування часто віддане на розсуд муніципалітетів.	Жорстко регламентується державними будівельними нормами (ДБН).
Роль забудовника	Забудовник має більшу свободу у розміщенні об'єктів.	Забудовник зобов'язаний включати ключові об'єкти інфраструктури в проєкт.
Ситуація в малих містах	Проблема відірваності інфраструктури менш актуальна.	У малих містах дотримання норм полегшує доступ до сервісів.

Таблиця 9

Соціальні допомоги та виплати: Німеччина та Україна²³

Вид допомоги	Німеччина	Україна
Базова допомога	Bürgergeld: 563 євро/міс. Додатково: окрема компенсація за житло та комунальні послуги.	Від 1 280 грн/міс. до 6400 грн/міс.
Допомога по безробіттю	60–67% від зарплати до 12 місяців.	50–70% від зарплати до 12 місяців з поступовою знижкою
Допомога на дітей	Kindergeld: 250 євро/міс. Elterngeld: від 65% до 100% попереднього нетто-доходу, мінімум 300 євро, максимум 1 800 євро/місяць.	10320 грн одноразово + 860 грн щомісячні виплати протягом 36 місяців (всього 41 280 грн).
Субсидії на житло	Wohngeld + компенсація за опалення.	Адресні субсидії через “Дію”.
Допомога ВПО (внутрішньо переміщеним особам)	563 євро/міс.	Від 2 000 до 3 000 (дітям та особам з інвалідністю) грн/міс.
Допомога по догляду	Pflegegeld: від 332 до 946 євро/місяць залежно від рівня потреби в догляді.	Адресні субсидії.

²³ Складено за сайтами https://careerpathgermany.com/%CE%B1ll-social-benefits-in-germany/?utm_source=chatgpt.com, https://refugees.novaukraine.org/welfare-aid/?utm_source=chatgpt.com, careerpathgermany.com, socmin.lrv.lt+5LBBW+5UkrainePulse+5.

Отже, українська модель, попри економічні труднощі, є нормативно більш збалансованою в контексті житлової доступності до базової інфраструктури. Система передбачає інтегроване планування, що сприяє формуванню зручного середовища для повсякденного життя. Німецька система, особливо у великих містах, часто демонструє розрив між житлом і сервісами, що знижує ефективність використання міського простору та збільшує транспортне навантаження. Водночас менші міста Німеччини часто мають більш гармонійно інтегровану інфраструктуру.

Як свідчать результати аналізу, у соціальному вимірі Федеративна Республіка Німеччина істотно випереджає Україну за рівнем державної підтримки. Водночас слід зазначити, що соціальні програми переважно орієнтовані на підтримку безробітних, біженців та осіб у скрутних життєвих обставинах.

Попри це, спостерігаються деякі позитивні відмінності на користь української моделі. По-перше, відпустка по догляду за дитиною у Німеччині триває один рік, тоді як в Україні – до трьох років, що створює додаткові умови для догляду за немовлям у ранній період. По-друге, в Україні функцію своєрідного компенсаторного механізму соціального захисту часто виконує мікро- та дрібне підприємництво у неформальному секторі – зокрема, продаж продукції особистого підсобного господарства, надання послуг з ремонту техніки чи пошиття одягу. У Німеччині така форма самоорганізованої економічної активності має значно менше поширення внаслідок жорсткішого регуляторного середовища.

3. Алгоритм кількісної оцінки привабливості країни

Таким чином, отримано багатокритеріальну модель із 17 показників (табл. 3–7) для комплексної оцінки привабливості двох країн. Ця модель гнучка, тобто можна за необхідності видаляти показники, які в якомусь конкретному випадку не мають суттєвого значення. Наприклад, якщо необхідно визнати ступінь привабливості ведення електронної комерції, слід, щоб не відволікатися на дрібниці, видалити показники 8, 12 та 15 (екологія, тепле море, соцдопомога). А якщо цікавить порівняння стану пенсіонерів, то для спрощення аналізу видаляємо показник 7 (податки та штрафи).

Звичайно, якісного аналізу, проведеного у табл. 3–7, недостатньо для складання повноцінного висновку. А оскільки більшість з наведених у табл. 2 показників мають якісний характер (крім показників 7, 13, 14 і частково 6 та 8), слід перевести всі критерії у кількісний вимір. Алгоритм передбачає наступні кроки: 1) експерти оцінюють запропоновані критерії для двох країн у діапазоні від 0 до 10;

2) розраховуються групові (середні) експертні оцінки, які потім нормалізуються; 3) експерти визначають ступені значущості критеріїв (вагові коефіцієнти); 4) розраховуються групові (середні) ваги критеріїв і нормалізуються; 5) будується інтегральний критерій; 6) обчислюється його числове значення для України та Німеччини.

Для оцінки критеріїв запропонованої системи залучалися різні експерти, але неодмінно з трьох цільових груп: 1) українці, що емігрували до Німеччини на постійне місце проживання понад 20 років тому; 2) українці зі статусом біженців, які прожили у Німеччині 2-3 роки та вже повернулися до України; 3) біженці, які наразі продовжують жити у Німеччині. Залучення німецьких експертів не вважалося доцільним, оскільки вони не мають досвіду життя й праці в українських реаліях, що є необхідним для коректного порівняльного аналізу. За отриманими від експертів оцінками розраховувалися середні групові оцінки показників за формулою:

$$f_j = \frac{1}{p} \sum_{k=1}^p f_{jk}, \quad (1)$$

де f_{jk} – оцінка (бал), надана k -м експертом за j -м критерієм f_j , $j = 1, n$; $k = 1, p$, n – кількість критеріїв ($n = 17$) і p – кількість експертів ($p = 3$), та нормалізовані оцінки за формулою (2)

$$\hat{f}_j = \frac{f_j}{10}, \quad j = 1, \dots, n. \quad (2)$$

Аналогічно розраховувалися за експертними даними середні ваги критеріїв $\alpha_j^0 = \frac{1}{p} \sum_{k=1}^p \alpha_{jk}^0 = \frac{1}{3} \sum_{k=1}^3 \alpha_{jk}^0$ та нормалізовані ваги

$$\alpha_j = \frac{\alpha_j^0}{\sum_{i=1}^{17} \alpha_i^0} \left(\sum_{j=1}^{17} \alpha_j^0 = 1 \right), \quad j = \overline{1, 17} \text{ для України та Німеччини}^{24}.$$

Після чого складаємо інтегральний критерій якості, як суму всіх множників нормалізованих оцінок та нормалізованих ваг показників:

$$F = \sum_{j=1}^n \hat{f}_j \cdot \alpha_j, \text{ де } n - \text{кількість показників (у нашому випадку } n = 17),$$

який розраховується для кожної країни.

²⁴ Romanchuk L., Shchytyov D., Mormul M. Comparing the e-commerce appeal of Ukraine and Germany. *Technology Audit and Production Reserves*. 2025. № 2/4 (82). P. 62. DOI: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2025.32591>.

Незалежно від складу експертної групи, розраховані значення побудованого інтегрального показника якості щоразу виявлялися вищими для України, ніж для Німеччини, коливаючись, відповідно, у таких межах: 0,7596 і 0,5268; 0,8135 і 0,5032; 0,8298 і 0,6099. Така перевага зберігалась навіть у випадках, коли пріоритетними критеріями оцінювання визнавалися соціальна допомога (показник 14) – критерій, за яким між країнами спостерігається найбільша кількісна різниця на користь Німеччини – та рівень безпеки життя (показник 15), який наразі є одним із найвразливіших аспектів в Україні²⁵.

Таке ж саме співвідношення на користь України, навіть за воєнних умов, зберігалось при оцінюванні критерія якості (привабливості, зручності) ведення електронної торгівлі (у Німеччині нею займаються в основному великі компанії, у той час як в Україні – і компанії, і дрібні виробництва, і приватні особи – ФОП)²⁶.

Звичайно, такий висновок розбігається із загальноприйнятими поглядами. За даними Statista, у 2022–2023 роках Україна не входила до ТОП-10 країн із найвищим відсотком доходу від роздрібної електронної торгівлі²⁷.

А згідно з рейтингом найбагатших країн Україна у 2024 році посіла аж 105 місце (Німеччина – 22-ге)²⁸.

Такі занижені рейтинги пояснюються тим, що базуються на критеріях, які не враховують цілої низки обставин та умов, важливих для комфортного життя та ведення бізнесу. Так, порівнюючи таблицю 1 показників оцінювання привабливості країн для е-торгівлі (умоглядну,

²⁵ Romanchuk L., Shchytov D., Mormul M. Comparing the e-commerce appeal of Ukraine and Germany... С. 62; Романчук Л. А., Щитов Д. М., Мормуль М. Ф. Привабливість країн за якістю життя: Німеччина та Україна. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення: матеріали Міжнародної наукової інтернетконференції*. Тернопіль: ФОП Шпак В.Б. 2024. Вип. 89. С. 132. URL: <http://www.konferenciaonline.org.ua/ua/article/id-1780/>; Романчук Л. А., Щитов Д. М., Мормуль М. Ф. Рейтингова система критеріїв привабливості країн... С. 91–92.

²⁶ Романчук Л. А., Щитов Д. М., Мормуль М. Ф. Звабливість країн для електронної торгівлі на прикладі України та Німеччини. *Інтернаука. Сер. «Економічні науки»*. 2024. № 8(88). Т.1. С. 137–148. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-8-10177>; Романчук Л. А., Щитов Д. М., Мормуль М. Ф. Оцінка привабливості країн для е-комерції: порівняння України та Німеччини. *Світ наукових досліджень: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, м. Опіле, 19–20 вересня 2024 р.)*. Вип. 34. Тернопіль: ФОП Шпак В. Б. С. 33. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5710/>.

²⁷ E-commerce worldwide. Statista. URL: <https://www.statista.com/topics/871/online-shopping/#topicOverview>.

²⁸ Азізова М. Світовий рейтинг щастя 2024: хто очолив і на якому місці Україна. *TSN*. 2024. 20.03. URL: <https://tsn.ua/svit/svitoviy-reyting-schastya-2024-hto-ocholiv-i-na-yakomu-misci-ukrayina-2539393.html>.

але загальноприйнятну) з запропонованою табл. 2 (конкретною, заснованою на власному досвіді як проживання, так і зайняття е-комерцією у Німеччині), підкреслимо, що показники таблиці 1 (окрім 1 – поширення та якість Інтернету, 3 – якість та швидкість доставки, 5 – податки) мають сенс лише після задоволення показників таблиці 2 (тобто коли процес електронної торгівлі вже цілком налагоджений або взагалі можливий). Якщо ж розвивати е-комерцію важко через цілу низку проблем та незручностей, то інші показники таблиці 1 відходять на другорядний план.

4. Шляхи підвищення іміджу країни

За кількома показниками Німеччина (та й інші країни ЄС) суттєво випереджають нашу державу: 4 (екологія та стан будівель), частково 5 (щодо стану пішохідних доріг), 14 (соціальні допомоги), 17 (право на інформацію).

Тому очевидні напрями, за рахунок яких можна досить швидко поліпшити зовнішній імідж країни (табл. 10).

Таблиця 10

Напрями покращення зовнішнього іміджу України

№ з/п	Захід	Характеристика	Методи поліпшення
1	2	3	4
1	Гарний стан будинків – показник 4 (комунально-побутова реформа).	Це туристична (для іноземців) та естетична (для місцевих громадян) привабливість, але вона дуже впливає на загальне враження від країни.	Німці відповідальність за стан будівель перенесли на власників житла (приватних домовласників, власників дохідних будинків, кооперативи). За станом домівок стежать спеціальні комісії та дрони, які обстежують їх з усіх боків. За невідповідання нормам призначені штрафи. В Україні відповідальність за стан житлових будинків покладена на житлово-експлуатаційні організації, однак на практиці вони не справляються зі своїми обов'язками. Тому, на нашу думку, доцільно впровадити у цій сфері європейський досвід: 1) передати всі будівлі у власність мешканцям (кооперативам, власникам приватних будинків, ОСББ): зі зовнішніми стінами, дахом, трубами, землею – чого поки що немає; 2) розробити норми задовільного стану будівель; 3) створити у містах, містечках та селах опис стану будівель і розробити процедуру надання власникам субсидій за ремонт старих або тих, що перебувають у дуже поганому стані;

Продовження таблиці 10

1	2	3	4
			4) ввести умови дотримання будинків власниками у потрібному стані під загрозою штрафів (що має бути закріплено на законодавчому рівні); 5) створити механізм стягування штрафів (нарахування відсотків за несплату у встановлений термін, при затягуванні – позбавлення права на житло).
2	Гарний стан пішохідних доріг – показник 5. Створення безпечних умов для велосипедистів (комунально-дорожня реформа)	Цей захід впливає із першого пункту і сприяє як оздоровленню населення, так і зручності та швидкості його пересування.	Комунальники, звільнені від будівельних турбот (обстеження, ремонт, переоснащення і таке інше), мають займатися лише дорогами, окремими муніципальними будовами та будівельними комунікаціями. Щоправда, в українських містах пішохідні дороги в рази ширші за європейські, тож викладати їх плиткою значно дорожче та довше, але воно того варто. Досягти цього можна в такий спосіб: 1) встановити єдині будівельні стандарти на плитку і бруківку; 2) зробити ремонт тротуарів обов'язковою частиною міського бюджету; 3) впровадити контроль відповідальності підрядників та мешканців; 4) виділити особливим кольором на пішохідних дорогах велосипедних доріжок; 5) побудувати турнікети для велосипедів біля магазинів, аптек, навчальних закладів та інших забудов; 6) ввести штрафи на велосипедистів та пішоходів за порушення правил безпеки (їзду без шолома, пересування у неналежному місці тощо).
3	Обмежене право на негативну інформацію – показник 17 (медійна реформа).	У Німеччині неможна інформувати навіть про ДТП та інші надзвичайні події, не говорячи вже про Другу світову війну, нацизм, Гітлера та інші пов'язані з цим теми. В Україні можна обговорювати будь-що і будь-як.	Не заперечуючи важливість свободи висловлювань, варто розглянути можливість запровадження відповідальності за наклеп або свідомо неконструктивну публічну дискредитацію держави. Навіть якщо це буде реалізовано в м'якшій формі, ніж у Німеччині, така ініціатива може позитивно вплинути на імідж України за кордоном, підвищити правову культуру громадян і забезпечити додаткові ресурси для державного бюджету.

Закінчення таблиці 10

1	2	3	4
4	Підвищення соціальних допомог – показник 14 (соціальна реформа)	Цей захід безумовно підвищить імідж країни та притягне до неї осіб, які хочуть працювати, але в своїй державі не можуть реалізуватися. Особливо актуальний він для України повоєнних часів, для батьків з дітьми, людей похилого віку, осіб з обмеженими здібностями.	Допомоги безробітним, мігрантам, особам з обмеженими здібностями, ветеранам війни, малозаможним, батькам за доглядом за дитиною тощо, мають бути підвищені за рахунок збільшення податків з заможних верств населення. Сюди також входять такі соціальні заходи: 1) побудова спеціальних пандусів в магазинах, будівлях, закладах та переходах; 2) ліквідація бордюрів на перехрестях; 3) закупівля «присідаючих» на зупинках автобусів без сходинок; 4) впровадження перед пішохідними «зебрами» голосових перестуків – попереджень для сліпих.

Слід зазначити низку обмежень, які визначають межі та умови застосовності отриманих результатів. Ось основні з них.

1. Географічні обмеження. Дослідження порівнює умови двох країн – України та Німеччини, тому результати можуть бути специфічними для цих держав. Але сама методика розрахунку ступеня привабливості країн, звичайно, може бути застосована.

2. Зміни в часі. Результати дослідження можуть бути актуальними лише на деякий час після його проведення. Зміни в технологіях, економічних умовах, законодавстві або соціальних трендах можуть призвести до того, що деякі висновки стануть менш релевантними або зміняться у майбутньому.

3. Політичні та правові аспекти. Законодавчі та політичні відмінності між Україною та Німеччиною також можуть значно вплинути на результати дослідження. Наприклад, різні регуляції щодо захисту даних, податкові режими чи підтримка бізнесу з боку держави можуть змінюватися й істотно впливати на привабливість ринку для підприємців і споживачів.

4. Суб'єктивні обмеження. Хоча різні експертні групи можуть надавати різну вагу окремим критеріям оцінювання, що, безумовно, впливає на проміжні результати, це не змінює загального висновку – перевіреного практично – про те, що інтегральний показник якості життя для України стабільно перевищує аналогічний показник для Німеччини. Це пояснюється тим, що ключові чинники, які найбільш суттєво впливають на зручність і якість життя (зокрема, рівень розвитку побутової інфраструктури, кліматичні умови, податкове навантаження, доступність житла, стан медичної системи, сприятливість умов для

малого бізнесу тощо), мають відносно сталий характер і не піддаються суттєвим змінам у короткостроковій перспективі. Відтак, незалежно від комбінації пріоритетів у системі критеріїв, підсумковий висновок щодо більшої привабливості життя в Україні залишається незмінним. Більше того, з припиненням воєнних дій в Україні очікується зростання значення інтегрального критерію – передусім завдяки суттєвому підвищенню показника безпеки (показник 15), що лише посилить розрив на користь України порівняно з Німеччиною.

Для подальшої розробки цієї теми рекомендується поширити порівняльний аналіз на інші країни, використовуючи запропоновану систему критеріїв. Оцінюючи держави за однаковими критеріями, дослідники зможуть отримати цінну інформацію щодо факторів, які сприяють або не сприяють успіху мігрантів в обраних економіках, а також зручності життя пересічних громадян.

Для більшої об'єктивності вкрай важливо, щоб дослідники провели деякий час у цих країнах (тобто були інтегровані в їх середовище). Це дасть змогу краще зрозуміти, наскільки та чи інша держава відповідає потребам та очікуванням людей щодо умов життя, росту кар'єри чи бізнесу.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження доведено, що поширене уявлення про абсолютну перевагу життя в Німеччині (і взагалі в Європі) над Україною є значною мірою міфологізованим та базується на поверхневому сприйнятті окремих факторів. Аналіз практичних аспектів проживання, таких як свобода облаштування побуту, рівень регуляторного тиску, доступ до власного простору, можливості самореалізації та культурні відмінності, продемонстрував, що в багатьох параметрах Україна має конкурентні переваги.

Особливо це стосується ступеня особистої свободи, гнучкості побутових умов, меншої зарегульованості у повсякденному житті. Водночас, Німеччина утримує перевагу в таких сферах, як соціальний захист, транспортна інфраструктура та екологічна політика. Тобто висунуту гіпотезу підтверджено.

Застосування модифікованого багатокритеріального методу з використанням експертного оцінювання дозволило отримати більш збалансовану і об'єктивну картину. Це доводить необхідність переосмислення рейтингових підходів до оцінки привабливості країн, що часто ігнорують локальні переваги та суб'єктивні чинники задоволеності життям.

Отже, Україна не є «занедбаною» країною у класичному розумінні, а її порівняно низькі позиції в глобальних рейтингах часто

не відповідають реальному рівню якості життя для значної частини її громадян. У перспективі подібні дослідження можуть стати підґрунтям для формування нової, більш реалістичної картини міжнародного позиціонування України.

Таким чином, викриття поширених міфів про «райське» життя в Західній Європі може стати важливим чинником у формуванні більш зваженого та об'єктивного уявлення про нашу державу – як серед її громадян, так і в міжнародному інформаційному просторі.

АНОТАЦІЯ

У роботі здійснено критичний аналіз поширеного міфу про «благополучний» Захід, зокрема на прикладі порівняння України та Німеччини. Автори досліджують низку соціальних, економічних, побутових та екологічних критеріїв, що впливають на якість життя, складаючи власну систему рейтингових критеріїв із 17 показників, що показують рівень якості та комфорту життя. Це: рівень зручності інфраструктури, отримання медичної допомоги та забезпеченість житлом або можливість його придбати, розвиненість малого бізнесу, кліматичні умови, розмір споживчого кошика, розмір податків та штрафів, якість та безпека автодоріг, екологія, якість Інтернету, кількість ступенів свободи, безпека життя, право на інформацію, ступінь розвиненості та швидкості доставки, тощо. Результати дослідження ставлять під сумнів об'єктивність існуючих міжнародних рейтингів привабливості країн для проживання, демонструючи, що Україна в багатьох аспектах не поступається, а іноді й перевершує західноєвропейську модель добробуту. Увага приділяється нормам дозвілля, свободі побутових рішень, екологічним практикам, доступу до земельних ресурсів, рівню соціальної допомоги та іншим важливим складовим повсякденного життя. У підсумку робота пропонує переглянути стереотипи щодо порівняльного рівня комфорту в країнах Західної Європи.

Література

1. E-commerce worldwide. Statista. URL: <https://www.statista.com/topics/871/online-shopping/#topicOverview>
2. Romanchuk L., Shchytyov D., Mormul M. Comparing the e-commerce appeal of Ukraine and Germany. *Technology Audit and Production Reserves*. 2025. № 2/4(82). P. 56–64. DOI: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2025.32591> URL: <https://journals.urau.ua/tarp/article/view/325919/317646>

3. Азізова М. Світовий рейтинг щастя 2024: хто очолив і на якому місці Україна. *TSN*. 2024. 20.03. URL: <https://tsn.ua/svit/svitoviy-reyting-schastya-2024-hto-ocholiv-i-na-yakomu-misci-ukrayina-2539393.html>

4. Алексик А. Штрафи за перевищення швидкості в Німеччині: актуальна та повна таблиця штрафів на 2024 рік. *Українська газета.DE*. 2024. 11.11. URL: <https://ukrainskagazeta.de>

5. Власне житло: більшість українців живуть на своїх квадратних метрах (інфографіка). URL: <https://news.finance.ua/ru/news/-/480368/sobstvennoe-zhile-bolshinstvo-ukraintsev-zhivut-na-svoih-kvadratnyh-metrah-infografika>

6. Габро І. Міжнародні рейтинги та індекси у формуванні іміджу держави. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2024. № 8. С. 142–149. DOI: <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2024.08.141> URL: https://www.researchgate.net/publication/381535236_Miznarodni_rejtingi_t_a_indeksi_u_formuvanni_imidzu_derzavi

7. Глушач Ю. В. Рейтингування країн у глобальному економічному світі. *Бізнес-інформ*. 2018. № 9. С. 13–19. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rejtinguvannya-krayin-u-globalnomu-ekonomichnomu-sviti/viewer>

8. Заяць О. І., Рошко С. М., Івашкович В. В. Імідж України в глобальному економічному просторі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2021. № 39. С. 63–67. URL: http://www.visnyk-ekonom.uzhnu.uz.ua/archive/39_2021ua/13.pdf

9. Кириченко К. І. Міжнародні рейтинги й індекси в системі оцінювання рівня соціальних, економічних і політичних трансформацій в Україні. *Управління розвитком*. 2017. № 1-2. С. 18–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2017_1-2_5

10. Китайчук Т. Інвестиційна привабливість: теоретичний аналіз та впливові фактори. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-65> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2781/2701>

11. Кіріліна М. Індекси та рейтинги як маркетинговий інструмент визначення конкурентоспроможності системи управління. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-69> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1516/1458>

12. Клімат України / За ред. В. М. Ліпінського, В. А. Дячука, В. М. Бабіченко. Київ : Вид-во Раєвського, 2003. 343 с.

13. Куровцева Н. Податки в Німеччині, 2024. URL: <https://www.monito.com/uk/wiki/podatky-v-nimechchyni>

14. Матюшенко І. Ю., Глібоко С. В., Ханова О. В., Кудлай Є. А. Інвестиційний клімат країн ЄС та України в умовах реалізації «зеленої» економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. Т. 21, № 4. С. 19–36. DOI: [https://doi.org/10.57111/econ.21\(4\).2022.19-36](https://doi.org/10.57111/econ.21(4).2022.19-36) URL: https://ecdev.com.ua/web/uploads/pdf/Economics%20of%20Development,_2022,_Vol.%2021_No._4-19-36.pdf
15. Михайленко Д. Сучасні тенденції розвитку малого підприємництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3694/3624>
16. Мормуль М. Ф., Щитов Д. М., Щитов О. М., Рудянова Т. М. Аспекти багатокритеріального вибору управлінських рішень. *SWorld Journal*. 2023. Part 1. № 19. С. 64–76. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/9f7c/1af73b8312b8bb10ca65403f71c3aee032f0.pdf>
17. Романчук Л. А., Щитов Д. М., Мормуль М. Ф. Звабливість країн для електронної торгівлі на прикладі України та Німеччини. *Інтернаука. Сер.: «Економічні науки»*. 2024. № 8(88). Т. 1. С. 137–148. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-8-10177>
18. Романчук Л. А., Щитов Д. М., Мормуль М. Ф. Оцінка привабливості країн для е-комерції: порівняння України та Німеччини. *Світ наукових досліджень: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополь, Польща, 19-20 вересня 2024 р.)*. Вип. 34. Тернопіль : ФОП Шпак В. Б. С. 27–35. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5710/>
19. Романчук Л. А., Щитов Д. М., Мормуль М. Ф. Привабливість країн за якістю життя: Німеччина та Україна. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції*. Тернопіль : ФОП Шпак В. Б. 2023. Вип. 89. С. 127–134. URL: <http://www.konferenciaonline.org.ua/ua/article/id-1780/>
20. Романчук Л. А., Щитов Д. М., Мормуль М. Ф. Рейтингова система критеріїв привабливості країн (на прикладі Німеччини та України): порівняльний аналіз. *Modern aspects of science*. Česká republika: «Наукові перспективи». 2024. Т. 43. С. 68–97. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-43.pdf>
21. Славкова А., Колісник Д. Інвестиційна привабливість України: реалії в умовах війни та перспективи повоєнної відбудови. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-138> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3081/3004>

22. Споживчий кошик українця – 2024. URL: <https://www.buhoblik.org.ua/kadry-zarplata/vyplaty-kompensaczii-soczialnaya-zashhita/3363-spozhhichij-koshik.html>

23. Степанова Т. Ціни на продукти: скільки коштує купитись до свят в Україні, Польщі та Німеччині. *РБК-Україна*. 2024. 03 грудня. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/tsini-produkti-skillki-koshtue-skupitis-svyat-1733235593.html>

24. Україна та Німеччина: короткий статистичний збірник. Київ: Держкомітет статистики України; Федеральне статистичне управління Німеччини, 2000. 40 с.

25. Форми ведення бізнесу в Німеччині у 2024 році. URL: <https://euportal.biz.ua/evropa/nimechchyna/biznes/formy-oformleniya-fyrm-u-hermany.html>

26. Чалюк Ю. О. Індeksi як критерії оцінки міжнародної соціально-економічної динаміки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. № 31. С. 138–145. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-31-21> URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/31_2020ua/24.pdf

27. Щитов Д. М., Жадько К. С., Мормуль М. Ф. Стан та тенденції розвитку потенціалу електронної комерції українськими підприємствами. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 8(36). С. 1024–1036. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8\(36\)-1024-1036](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8(36)-1024-1036) URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/13828/13894>

28. Щитов Д. М., Романчук Л. А., Мормуль М. Ф., Щитов О. А., Чупілко Т. А. Аутсорсинг ІТ-послуг в Україні. *Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія*. 2022. Том 55, № 3. С. 85–89. URL: <https://itce.vntu.edu.ua/index.php/itce/article/view/909>

29. Яворський Б. І., Карабінюк М. М. Ландшафтознавство: практичний курс. Львів – Ужгород, 2022. 109 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/365791541_Landsaftoznavstvo_Prakticnij_kurs_Posibnik_Poperednij_rukopis

30. Якушко І. В. Рейтингові підходи до оцінювання інвестиційної привабливості національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. № 23, частина 2. С. 152–159. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_2_2019ua/31.pdf

Information about the authors:

Lyubov Romanchuk

Candidate of Philological Sciences,
Deputy Director at the firm “Shchytov D.”
37, Lesya Ukrainka Ave, Dnipro, 49101, Ukraine

Dmytro Shchytov

Candidate of Economical Sciences, Doctoral Student,
University of Customs and Finance
2/4, Volodymyr Vernadsky St., Dnipro, 49000, Ukraine

Mykola Mormul

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Computer Science and Software
Engineering,
University of Customs and Finance
2/4, Volodymyr Vernadsky St., Dnipro, 49000, Ukraine